

УДК 821.161.2-3-055.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-43>

Наталія ЯРЕМЧУК,

orcid.org/0000-0001-7394-6890

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української на зарубіжній літератур

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

(Одеса, Україна) *nataliaya050@gmail.com*

Надія ПАВЛЮК,

orcid.org/0000-0001-7170-5743

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри української на зарубіжній літератур

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

(Одеса, Україна) *pavlyuknadya@gmail.com*

АРХЕТИПНА СКЛАДОВА ХРОНОТОПУ РОМАНУ Н. ШЕВЧЕНКО «МІСТИЧНИЙ ВАЛЬС»

У статті проаналізовано поетикальні виміри хронотопу в контексті архетипного аналізу роману Н. Шевченко «Містичний вальс». У результаті дослідження з'ясовано, що у творі Н. Шевченко значна увага приділяється окресленню архетипної моделі світу.

Для роману «Містичний вальс» характерна низка архетипів, які створюють оригінальну структуру художнього часу та простору твору. Доведено, що просторово-часові архетипи роману ґрунтуються на переплетінні елементів реальних та ірреальних, що цілком традиційно для постмодерної літератури. В оригінальному ракурсі постає архетип Дому, він постійно трансформується, набуваючи рис того чи іншого топосу, як у реальному так і віртуальному світах. Архетип дороги, який служить для з'єднання просторових точок, життєвих маршрутів героїні, її реальних та віртуальних подорожей, є поліфункціональним: з одного боку, він символізує духовну свободу протагоністки, рух, життєвий шлях, а з іншого – вічний пошук свого «я», місця та себе у світі. Крім того, архетипні мотиви дороги, дому, міста, реально існуючих та уявних, зближують, ніби об'єднують в одне ціле просторові та часові площини найрізноманітнішого характеру. У зв'язку з цим у романі Н. Шевченко «Містичний вальс» різноманітні архетипні просторові та часові мотиви є взаємообумовленими та створюють цілісну картину зображеної в творі дійсності, характерною ознакою якої є органічне поєднання теперішнього, минулого та майбутнього часів.

Доведено, що в романі Н. Шевченко переосмислює різні загальнокультурні архетипи, надаючи їм індивідуально-авторських відтінків значення, для розкриття характерів, внутрішнього стану героїні. Але все одно, якого б додаткового значення не набували архетипні образи у романі, їхня первинна семантика залишається домінуючою. Тому архетипний аналіз хронотопу роману «Містичний вальс» Н. Шевченко дає можливість уявити цілісну картину постмодерної дійсності.

Ключові слова: *хронотоп, архетип, реальність, віртуальність, постмодерна література.*

Natalia IAREMCHUK,

orcid.org/0000-0001-7394-6890

Ph.D. in Philology,

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and World Literatures

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky"

(Odesa, Ukraine) *nataliaya050@gmail.com*

Nadiya PAVLIUK,

orcid.org/0000-0001-7170-5743

Ph.D. in Philology,

Lecturer at the Department of Ukrainian and World Literatures

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky"

(Odesa, Ukraine) *pavlyuknadya@gmail.com*

ARCHETYPICAL COMPONENT OF THE CHRONOTOPE OF N. SHEVCHENKO'S NOVEL "THE MYSTICAL WALTZ"

The article analyzes the poetic dimensions of the chronotope in the context of the archetypal analysis of N. Shevchenko's novel "The Mystical Waltz". As a result of the research, it was found that in the work of N. Shevchenko, considerable attention is paid to delineating the archetypal model of the world.

The novel "The Mystical Waltz" is characterized by a number of archetypes that create the original structure of the artistic time and space of the work. It is proved that the spatio-temporal archetypes of the novel are based on the interweaving of real and unreal elements, which is quite traditional for postmodern literature. In the original perspective, the archetype of the House appears, it is constantly transformed, acquiring features of one or another topos, both in real and virtual worlds. The archetype of the road, which serves to connect spatial points, life routes of the heroine, her real and virtual journeys, is multifunctional: on the one hand, it symbolizes the protagonist's spiritual freedom, movement, life path, and on the other hand, the eternal search for her "I", places and self in the world. In addition, the archetypal motifs of the road, the house, the city, real and imaginary, bring together, as if they unite into one whole spatial and temporal planes of the most diverse nature. In this regard, in N. Shevchenko's novel "The Mystical Waltz", various archetypal spatial and temporal motifs are mutually determined and create a coherent picture of the reality depicted in the work, a characteristic feature of which is an organic combination of present, past and future times.

It is proved that in the novel, N. Shevchenko reinterprets various general cultural archetypes, giving them individual and authorial shades of meaning, to reveal the characters and inner state of the heroine. But all the same, no matter what additional meaning the archetypal images acquire in the novel, their primary semantics remains dominant. Therefore, the archetypal analysis of the chronotope of the novel "The Mystical Waltz" by N. Shevchenko makes it possible to imagine a complete picture of postmodern reality.

Key words: *chronotope, archetype, reality, virtuality, postmodern literature.*

Постановка проблеми. Помітним явищем нинішнього культурного життя є активний прихід жінок-авторів у літературу: Є. Кононенко, І. Роздобудько, Л. Баграт, С. Пиркало, М. Гримич, Г. Логінової, Н. Шевченко, О. Забужко та багатьох інших. «Але жіночі голоси в українській прозі не звучать в унісон», – запевняє літературний критик Л. Таран (Таран, 2007: 126). Кожна письменниця по-своєму талановита і самобутня.

В українській жіночій прозі ХХІ ст. все частіше зустрічаємося зі створенням нової світоглядної системи, у якій переплітаються найрізноманітніші погляди на сенс життя. У першу чергу, це пов'язано з тим, що розвиток української літератури ХХІ ст. відзначається певною суперечливістю світоглядно-філософських ідей, еkleктизмом, переплетінням багатьох традиційних жанрових різновидів, інтертекстуальністю, стиранням меж між реальністю та ілюзією, карнавалізацією, ідеєю маски та грою з архетипом. У цей період відбувається розпад цілісного погляду на світ, руйнування та деякою мірою знецінення усталених естетичних концепцій. Адаже сучасний динамічний світ, на жаль, загострив проблему ціннісних основ існування людства.

Постмодернізм являє собою нову світоглядну систему, основою якої є відсутність цілісного погляду на оточуючу дійсність, певна суперечливість світоглядно-філософських ідей, переплетіння традиційних жанрових різновидів, інтертекстуальність, що, у свою чергу, сприяє окресленню у творах сучасних письменниць певної архетипної концепції. «Головний інтерес українських

авторів-постмодерністів зосереджено на героєві маргінальному та його існуванні на грані реального й ірреального, психічної норми і хвороби, цілості персони і її деперсоналізації» (Гундорова, 2005: 105).

До того ж найважливішими рисами постмодернізму, зокрема українського, є театральність, акумулювання культурно-духовного досвіду різних народів та поколінь, мозаїчне сприйняття світу. Але все ж таки будь-який літературний твір так чи інакше відтворює реальний світ – як матеріальний, так й ідеальний: природу, речі, події, людей в їхньому зовнішньому та внутрішньому бутті тощо. Природними формами існування цього світу є час та простір.

Аналіз досліджень. Феномен жіночої прози є постійним об'єктом для критичних рефлексій та літературознавчих розвідок. Дослідженню рідних аспектів сучасної жіночої української прози присвячені праці Т. Качак «Художні особливості жіночої прози 80–90-х років ХХ ст.», Ю. Кушнерюк «Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості художнього стилю», Г.-П. Рижкової «Українська «жіноча» проза 90-х років ХХ – початку ХХІ ст.: жанрові й нарративні моделі та лінгвопоетика», С. Філоненко «Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років ХХ століття» тощо.

Мета статті – дослідити особливості хронотопу роману Н. Шевченко «Містичний вальс» на рівні архетипного аналізу.

Виклад основного матеріалу. У літературознавстві час і простір розглядаються завжди як непо-

дільне ціле, для цього й існує поняття хронотопу. За своєю сутністю хронотоп є архетипним, тому що він розкриває конкретні архетипні ситуації.

У творі Н. Шевченко «Містичний вальс» неабияка увага приділяється окресленню архетипної моделі світу. У романі сучасна письменниця неодноразово звертається до архетипних фігур, які, як відомо, є свідченням неперервності розвитку літератури. У постмодерному творі традиційні архетипні образи набувають нового наповнення, що зумовлене його теоретичними засадами.

Для аналізованого роману Н. Шевченко характерна певна кількість просторово-часових архетипів, які несуть велике смислове навантаження та мають неабияке значення для розкриття характерів героїв, їхнього внутрішнього стану, адже взаємозалежність часопростору простежується у процесі відносин з особистістю. Простір у творі «Містичний вальс» є фрагментованим, переплетінням елементів реальних і фантастичних, ірреальних, що цілком традиційно для постмодерної літератури.

У романі Н. Шевченко «Містичний вальс» знайшли відображення і протиставлення два світи – ілюзійний та реальний. Це пояснюється, у першу чергу жанровою специфікою твору. Роман має всі ознаки жанру романтичного фентезі: використання ірраціональних мотивів чарівництва, магії у поєднанні з реалістичною нарацією та змалювання романтичних відносин між героями (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 693). Підтвердження цьому є інтерв'ю авторки, у якому вона зазначила, що «...ідея роману дійсно виникла, коли вперше почула «Містичний вальс» «Піккардійської терції». Пісня мене просто вразила мелодійністю, ліричністю і красою сюжету. Потім в мене десь рік «крутилася в голові» ця ідея, і я вирішила, що з цього таки щось вийде. Щось у стилі «фентезі», бо я казки люблю взагалі...» (Паранько). Крім того, в анотації до книги Н. Шевченко зазначено, що це мила різдвяна казка для дорослих, яка не залишить байдужими вдячних читачів. На думку К. Естес, «казки – це ліки. Вони володіють цілющою силою, не примушуючи нас робити, бути, діяти – досить просто слухати їх. У казках містяться засоби, що дозволяють виправити або відродити будь-яку втрачену душевну пружину» (Естес). Роман «Містичний вальс» дійсно нагадує казку із щасливим фіналом та містить казкові елементи про виникнення зірок, місяця, Світла, яке «саме себе створило, та відродило його одна юнка» (Шевченко, 2008: 173). Казковим є введення авторкою в канву твору мавок «...у мерехтливих зоряних сукнях, із білу-

ватими серпанками на головах...» та Лісовика, який допоміг Світлані вийти з чорного лісу (Шевченко, 2008: 294).

Варто зауважити, що, «сучасний світ дедалі частіше постає перед людиною відчуженим, отож у письменників-постмодерністів піднесений ще романтиками XIX ст. відхід від повсякдення і занурення у інший світ постає як глибинна установка» (Біляєва), саме тому віртуальність є своєрідною адекватною характеристикою стану постмодерну «...як невпевненість у межах та визначення реального, смислового й культурного» (Андріанова, 2009: 6).

На думку дослідниці О. Біляєвої, вирізняють «два типи віртуальної реальності: психологічна та електронна...». До першої групи належать «... феномени естетичної реальності...», які пов'язані зі снами, мріями. «До другої групи відноситься розуміння віртуальної реальності в контексті сучасних інформаційних технологій, для якої характерне включення у віртуальну реальність складної технічної системи – комп'ютера і його апаратно-програмного забезпечення» (Андріанова, 2009: 12). В аналізованому романі Н. Шевченко спостерігаємо, що ірреальність є частиною життя головної героїні, але це пов'язано зі змінним станом свідомості жінки, а не з віртуальним комп'ютерним світом. Свідомість Світлани ніби роздвоюється, розчплюється на частини. Юнгівська концепція цілісності особистості зазнає певних змін. «Єдиний спосіб зберегти нашу шкіру – необхідну нам оболонку душі – зберегти пронизливо першостворене усвідомлення її цінності та призначення. А оскільки ніхто не здатний постійно підтримувати таке гостре усвідомлення, то ніхто й не в силах охороняти оболонку душі кожну мить, день і ніч», що ми бачимо у випадку з героїнями романів, які живуть паралельним життям (Естес).

Так, головна героїня твору Н. Шевченко не мала й наміру тікати від реальності, хоча зв'язок з цим світом був для неї болучим, сповненим трагічних втрат та спогадів про минуле. Авторка підводить читачів до того, що душа Світлани стала пустою, що жити так далі не можна, і що неодмінно щось має трапитися, що докорінно змінило б її життя.

Під час відрядження до Львова, поспішаючи на важливу для компанії ділову зустріч, з головною героїнею почали відбуватися дивні речі. Раптом перед дівчиною виросла стіна, «тобто, того, як і коли вона, власне, виростала, Світлана не бачила, але точно пам'ятала, що півгодини тому ніякої стіни тут не було» (Шевченко, 2008: 68). Усе покрилося таємничою напівтемрявою,

вулиця, по якій вона йшла, безслідно зникла, «паніка накрила Лану важкою хвилиною, безжально трощачи останню надію, на те, що все скінчиться добре» (Шевченко, 2008: 69). Вибору в неї не було, тому дівчина зробила перший крок, «...шкірою відчуваючи, як густішає порожня ніч за її спиною, і пірнула у той вхід з приреченістю душі на порозі пекла» (Шевченко, 2008: 70). І ось вона опинилася в іншому, віртуальному, світі без документів, мобільного телефону, у дивному одязі. «І все ж Світлана вчепилася за останню думку, як потопаючий за соломинку, це все сон. Вона спить. Вона зараз у Львові, на квартирі своїх нових друзів...» (Шевченко, 2008: 73).

У казкову країну Рутенію Лана потрапила не випадково, вона повинна була врятувати від тяжкої хвороби короля країни, Олеся. Втративши свого коханого Сергія, Лана не могла допустити, щоб загинула від цієї недуги ще одна людина, тому робила все, що було в її силах. Доглядаючи за цим чоловіком, Лана закохалася в нього, і це почуття було взаємним. Усе частіше вона задумувалася над своїм життям, над тим, що в тому світі її нічого не тримало, що «...в серці раби Божої Світлани не лишилося жодних прихильностей. Ні до кого. Немає ані людини, ані тварини, ані бодай кімнатної рослини, яка щось для неї значила б» (Шевченко, 2008: 180). Віртуальне життя стало для неї реальнішим, ніж сама реальність, тому що поряд була кохана людина. Але все ж думки про те, навіщо вона опинилася в цій дивній країні, чи будуть вони з Олесем щасливими після того, як вона дізналася, що в нього є дружина та син, не давали їй спокою. Лана знаходилася перед важким вибором, дівчина постійно відчувала тиск з боку Ради старійшин, що вона повинна розлучитися з королем для свого ж добра. «Ясна річ, провести у цій країні все життя – то кара, гіршу від якої не придумаєш, хоча за її гріх не замала, та все ж... вона хоче назад. Туди, де падає сніг і їздять трамваї, де пухнасті ялинки, прикрашені сріблястими кульками та шоколадними цукерками, стоять, очікуючи на свято, туди, де в церквах співатимуть «Слава, о, Вишній»... Вона хоче на батьківщину. І дарма, що насправді усім начхати, жива вона чи мертва – вона жива. І народилася вона не в дивовижній країні під назвою Рутенія, а там, де воліє бути похованою – в Україні» (Шевченко, 2008: 182). Світлана провела у цій дивній країні два місяці, але так і залишилася для її мешканців чужинкою, вона не відчувала себе серед жителів «своєю». І після того, як короля змусили зробити вибір між владою та Ланою, і він вибрав перше, дівчина зрозуміла, що її тут

більше нічого не тримає, а почуття патріотизму стало ще сильнішим.

Вийшовши з палацу, Лана хотіла знову зайти, настільки сильним був зв'язок між нею та коханим, але «...підступна будівля немов зробила крок назад – крок від неї. Іще, іще... проте той невеличкий, викладений бруківкою клаптик землі, що відділяв Світлану від воріт замку, так і лишився неподоланим. І тоді у відчай вона напружилася і з розбігу стрибнула в арочний проріз воріт, а потім полетіла кудись в безодню із моторошною думкою – усе пропало. Де б вона зараз не опинилася, Олеся там не буде!» (Шевченко, 2008: 320). А опинилася Лана у містичному місті Львів, у трамваї.

Як бачимо, для героїні роману характерне своєрідне роздвоєння. Для неї віртуальність стала важливішою, ніж моменти справжнього життя. Реальність відходить на другий план, вона «...не просто відчужується, опредметнюється або втрачає сенс – вона зникає ...» (Когут, 2010: 89).

Кларіса Естес у своїй книзі «Та, що біжить з вовками. Архетип жінки в міфах та казках» наголошує на тому, що всередині кожної людини живе стара жінка La Loba: «Вона – Я душі, творець будинку душі. Вона – хранителька душі. Без неї ми втрачаємо форму» (Естес). Можливо, Світлана загубили зв'язок з цією хранителькою, і тому її душа втратила свою першочергову форму: вона роздвоїлася. В психології З. Фрейда таке явище «називається біфуркацією, або роздвоєнням, при цьому найважливіша установка душі поділяється на два полюси: біле і чорне, добре і погане» (Естес). Але не можна сказати, що ці два антонімічні полюси – добра та зла – чітко розмежовуються в паралельному житті героїні. Для неї поняття добра частіше пов'язувалось з віртуальністю, а не навпаки. Ірреальність відіграла важливу роль у житті героїні аналізованого роману, адже завдяки перебуванню у віртуальній країні, її серце ожило, знову навчилося кохати, а її душа сповнилася надією на щастя.

Тож, просторовий діапазон в аналізованому творі не є цілісним, він поділений на реальний та віртуальний світи, хоча авторка намагається максимально стерти межу між ними. Дуже часто віртуальність стає продовженням реального життя героїні. У творі письменниці, з одного боку, маємо абстрактний віртуальний простір, який не має певної територіальної прив'язки, а з іншого – конкретний реальний, він реалізується в певному місті України.

Своєрідним виміром щастя людини, її душевного прагнення, символом спокійного, гармонійного, налагодженого життя є дім, який займає

центральне місце у житті кожного із нас. Це внутрішній світ, стіни якого вселяють впевненість і стабільність, це те місце, куди хочеться повертатись знову і знов. «Дім – це першостворене інстинктивне життя, яке йде легко, як підшипник у змащеній обоймі, де все працює як треба, немає ніяких сторонніх шумів, світло горить яскраво, запахи заспокоюють, а не турбують» (Естес). «Дім у системі символічно-екзистенційних вимірів буття людини в світі концентрує в собі все розмаїття значень, пов'язаних із сімейним життям, подружнім коханням, любов'ю батьків до дітей та дітей до батьків, спільною працею та життям у всіх його буденних та святкових виявах за стінами, що бережуть родинне тепло» (Лівінська, 2004).

Взагалі дім – це синтетичний архетип, який зазнав еволюції. У фольклорних творах і в художній літературі його наділяли певними смисловими значеннями: хата, земля, Батьківщина. У творі сучасної письменниці «дім... вкорінювався в Буття і виглядав уже не так патріархально, як «українська хата»...» (Гундорова, 2005: 164). До того ж авторка, описуючи архетип Дому в своєму творі, додає своє бачення цього образу, причому той набував вже нового філософського звучання. Так, у романі Н. Шевченко «Містичний вальс» архетипна традиція зображення будинку як осередку затишку, комфорту і родинного єднання зазнає певної трансформації. Головна героїня Світлана – успішна жінка, хоча і самотня. Вона з радістю їде на Різдво у відрядження до Львова: «самотнє Різдво – що може бути гірше? Я навіть рада, що буду в дорозі на Святвечір» (Шевченко, 2008: 13). У Львові, у цьому містичному місті, п'ять років назад вона була щасливою, її маленька квартира була повною чашею щастя. А потім був біль гіркої втрати: смерть коханого, а потім – дитини, зрада батьків, для яких репутація була важливішою за щастя єдиної доньки. Життя втратило для Світлани сенс, самотність стала невід'ємною частиною її існування. «Власне кажучи, тиша і прохолода стали постійними співмешканцями Лани вже давно, вона нічого проти них не мала, більше того – вони її заспокоювали, вона любила їх, вона до них звикла...» (Шевченко, 2008: 343). І знову опинившись у Львові, жінка потрапляє в паралельний світ, який виступає в творі архетипною моделлю Дому, і, рятуючи короля дивовижної країни Рутенії від неминучої смерті, знаходить те, що так довго шукала – щастя, гармонію непізнаного сімейного життя.

Архетипними фігурами дому в творі виступають палац «...з глухими стінами, у яких лише де-не-де траплялись невеликі підковоподібні

вікна, можливо, і виглядав так, ніби зійшов зі сторінок середньовічної хроніки...» (Шевченко, 2008: 85), хатинка, яку побудував король Олесь, галявина в лісі. «Дім – це таке місце, де жінка відчуває себе цілісною. Дім там, де можна плекати думки або почуття, не боячись, що нам завадять або відірвуть від цього заняття тільки тому, що наш час або увага необхідні для чогось іншого» (Естес). Саме такий дім і шукала головна героїня. Із поверненням у реальність Світлана виходить заміж і переїжджає до міста Лева, яке у її свідомості завжди асоціювалося з домом.

Як бачимо, архетип дому, що виражає вічність, реалізовану в часі, та досконалість, здійснену в просторових формах, простежується в романі Н. Шевченко «Містичний вальс». У сучасній українській літературі відбувається переоцінка значення цього архетипу: дім – це не тільки символ Всесвіту, батьківщини, рідної землі, безперервності роду, традицій, материнської любові, захисту та допомоги, це щось значно більше, до розуміння якого треба пройти складним «шляхом» філософських роздумів. Це, насамперед, спокій та гармонія душі. Архетипний мотив будинку в аналізованому романі фактично постійно трансформується, набуваючи рис того чи іншого топосу, який письменниця зображує в якості житла, місця проживання головної героїні. Вона прагне створити світ міжособистих сімейних відносин суцільним і неперервним, наповнити його абсолютним змістом, теплом, затишком та надією.

Розширюються просторові межі роману також за допомогою використання архетипу дороги. Значення дороги в літературі досить широке: дуже часто мотив дороги стає центральним у побудові сюжету твору. У розглянутому романі архетипний мотив дороги не виражений як складовий елемент поетики твору. Можна зазначити, що цей образ уявний, він слугує для поєднання просторових координат. В аналізованому творі архетип дороги також символізує, з одного боку, духовну та соціальну свободу, а з іншого – стан занепокоєння, хвилювання, вічного пошуку, тобто архетипна символіка дороги допомагає героїні виразити прагнення знайти власне «я».

Мотив дороги у творі тісно пов'язаний з архетипом міста. Історично Місто завжди уявлялося, за словами Н. Позняк, «одним із центрів простору... І потойбічне, і земне місто є для архаїчного мислення віссю світу, що пов'язує верхню, середню та нижню сфери світобудови: Небо, Землю і Підземне царство. Таким чином, Місто є вертикальним каналом космічного зв'язку усього суцільного. А на горизонталі Місто є центром світобудови

і, значить, центром священної сили» (Позняк, 1998: 177).

Так, наприклад, Лана на початку роману відправляється у відрядження з Києва до Львова у Різдвяну ніч. Ці два міста, з якими героїня відчувала органічну злитість, стали ключовими в її житті, вони «...назавше поділили між собою її серце» (Шевченко, 2008: 182). Місто Лева Світлана любила найбільше: «вона провела тут п'ять незабутніх років юності, п'ять найкращих років, коли навчалася на провізора у Львівському медичному інституті» (Шевченко, 2008: 33). Із назвою цього магічного та загадкового міста у неї було пов'язане не тільки щастя, але й біль втрати дорогих її серцю людей – коханого та дитини. Та навіть ця трагедія не змінила б «...її ставлення до міста Лева» (Шевченко, 2008: 33). Тут вона була собою, тут її душа була окрилена щастям та спокоєм. І, навіть, у дивовижній країні Рутенії вона з солодким щемом у грудях згадує Львів як «прекрасне, магічне місто, застигло в камені симфонія краси» (Шевченко, 2008: 224). Зовсім не так вона почуває себе у місті Києві: «...це місто важке. Амбіційне. Гонорове. Динамічне, із потужним ритмом... іноді нагадує каток для асфальту – якщо потрапиш під нього, розплющить» (Шевченко, 2008: 66). Світлана розуміє, що в столиці потрібно бути сильною, щоб досягти поставленої цілі, тому ніби одягає маску, приховуючи за нею всі почуття, та «...пре до мети, заплющуючи очі, і не дивиться, що там тріщить під чобітьми – гілки чи голови» (Шевченко, 2008: 8).

І ось вона їде з одного міста в інше у тихий Різдвяний вечір: «у купе, крім неї, поки нікого не було, і Світлана дозволила собі трохи помріяти: отак би їхати самій усю дорогу від Києва до Львова» (Шевченко, 2008: 19). Дівчина мріє про самотню подорож, під час якої вона залишилась би сама зі своїми думками, але «з коридору донісся гуркіт, який поховав Світланіні надії на спокійну подорож, а за мить до купе увірвався смерч, вихор, на вигляд років семи, в теплій темно-синій куртці...» (Шевченко, 2008: 19). Так Лана познайомилася з чудовою сімейною парою, Ією та Іванком, та їхнім сином Ярославом. Саме це знайомство стало вирішальним в її долі, після цього дівчина потрапила до віртуальної країни Рутенії, яка стала третьою точкою її маршруту. Знаходячись у незвичайній країні, жінка ніби загубила свою маску непроницності та неприступності, яку символізували чобітки на високих шпильках та діловий костюм сірого кольору. Тепер вона була одягнута в довгу спідницю, білу сорочку з пишними рукавами з мереживними манжетами та «...

червоні коралі, які невідомо звідки взяли на її шії – нічого подібного Світлана зроду-віку не вдягала...», та взута «...в постоли, стягнуті з тонкої і на вигляд доволі якісної шкіри, що туго охоплювали ніжки...» (Шевченко, 2008: 71-72). Можливо, і цей одяг, і оточення, і регулярні прогулянки з королем, посприяли тому, що дівчина, непомітно для себе, все більше відкривала душу коханому чоловікові, довірила свій біль та знайшла в його очах розуміння та підтримку. Вона зрозуміла, що не можна жити лише спогадами про минуле, що потрібно змінити своє життя.

Як бачимо, в аналізованому романі архетип дороги поліфункціональний: він допомагає героїні знайти своє «я», свій життєвий шлях, зануритися у внутрішній світ; дорога об'єднує людей, їхні душі та життя, а також є поєднуючим елементом життєвих маршрутів героїні як у реальному, так і у віртуальному світах.

У хронотопі дороги дуже чітко простежується органічна єдність просторових означень із часовими, власне, їх взаємообумовленість. В аналізованому романі події зображуються в різних часових вимірах: реальному та віртуальному. У віртуальному світі, з одного боку, все відбувається дуже динамічно, а з іншого – уповільнено. Так, Світлані, героїні роману Н. Шевченко «Містичний вальс», час нагадував «...баского полохливого коня, який мчить, не розбираючи дороги, несе тебе крізь хащі твого життя так швидко, що ти не встигаєш й озирнутися, не те що перепочити, – і зійти не можеш» (Шевченко, 2008: 209). У країні, «...що лежить між небом фантазій та землею дійсності...» (Шевченко, 2008: 209), героїня провела два місяці, а коли знову опинилася у Львові, виявилось, що «...дві години пройшло з тих пір, коли вона зомліла біля стіни, що з'явилася невідомо звідки поруч із офісом «Галичмедсвіту» (Шевченко, 2008: 322). Таким чином досягається ефект «пришвидшення» часоплину в сюжеті роману.

У досліджуваному творі відсутня пряма хронологічна послідовність, характерне поєднання теперішнього, минулого та майбутнього часів. На ретроспективному осмисленні подій побудований роман Н. Шевченко «Містичний вальс». Ретроспекції, пригадування подій, колізій (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 578), що передують моментів фабули, використовуються авторкою з психологічною метою, для того, щоб заглибитися у внутрішній стан головної героїні. У реальному та у віртуальному житті головна героїня переживає хвилини минулого: болючі та щасливі моменти, пов'язані з коханим Сергійком та їхнім синочком. У будь-якій ситуації героїня

мимоволі знаходить ключові слова, які в пам'яті транслюють цілі діалоги. Ось, приміром, коли король Олесь захоплювався її довгим, густим волоссям, Лана згадала Сергійка.

«Заради твого волосся можна померти.

А стриженою ти мене розлюбиш?

Ніколи в житті!

А лисою?

Кохана, що за питання? Я кохатиму тебе будь-якою, бо ти – це ти.

Отож. Тому краще живи – заради мене і моїх кучерів» (Шевченко, 2008: 207).

Вкраплення в канву роману ретроспекцій такого характеру допомагають авторці розкрити внутрішній світ героїні, показати тісний взаємозв'язок між її минулим та теперішнім життям.

Наявні в аналізованому творі також екскурси в майбутнє. Антиципація – це передбачення явищ, подій, що стосуються наступних мотивів, розвитку дії чи поведінки персонажів; це все те, що можна досягнути вперед через конкретні відчуття (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 49). Віртуальне життя Світлани з роману Н. Шевченко «Містичний вальс» є ніби проекцією на її майбутнє, тому що після перебування у дивовижній країні Рутенії та знайомства з королем Олесем, дівчина насправді познайомилася з чоловіком Олексою та переїхала до Львова. З ним вона зустрілася ніби в іншій реальності, де він був її королем. Отож казка насправді стала реальністю.

Висновки. Зауважимо, для роману Н. Шевченко «Містичний вальс» характерна ціла низка просторово-часових архетипів, які ґрунтуються на переплетінні елементів реальних та ірреальних, що цілком традиційно для постмодерної літератури. Перебування героїні в ірреальному просторі допомогло їй переосмислити власне життя та прийняти важливі рішення. Дійсно, ірреальність відіграла важливу роль у житті Світлани, її душевна рана загоїлася, серце сповнилося любов'ю до оточуючого світу та життя.

В оригінальному ракурсі постає і архетип Дому, він постійно трансформується, набуваючи рис того чи іншого топосу, як у реальному так і віртуальному світах. Дім перестав бути для головної героїні твору певною цінністю, частиною її внутрішнього «я», місцем, де панує гармонія та любов. Тому загальні риси архетипного мотиву дому ущільнюються та специфічно опосередковуються в досліджуваному романі. Героїня фактично знаходиться у постійних пошуках дому, що означає не тільки батьківщину, певні традиції, материнську любов, рід, але й щось значно більше, до розуміння чого треба пройти складним «шляхом» філософських роздумів.

Важливим у романі Н. Шевченко є архетипний мотив дороги, який тісно пов'язаний з архетипом міста. У розглянутому творі цей архетип не є складовим елементом поетики роману, він служить для з'єднання просторових точок, життєвих маршрутів героїні, її реальних та віртуальних подорожей. Архетип дороги у творі є поліфункціональним: з одного боку, він символізує духовну свободу героїв, рух, життєвий шлях, а з іншого – вічний пошук свого «я», місця та себе у світі.

У романі не прослідковується пряма хронологічна послідовність подій, які зображуються письменницею в реальному та віртуальному часових вимірах. До того ж, для твору характерне органічне поєднання теперішнього, минулого та майбутнього часів, що допомагає читачеві краще оцінити дійсність, більше дізнатися про минуле героїв, зрозуміти їхні почуття та переживання. Крім того, роман Н. Шевченко «Містичний вальс» побудований на ретроспективному осмисленні подій, що допомагає авторці розкрити внутрішній світ своєї героїні, показати тісний взаємозв'язок між її минулим та теперішнім життям.

Перспективу подальшого дослідження становить детальне вивчення архетипної складової часопросторової організації сучасної української жіночої прози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрианова Н. С. Віртуальний дискурс в культурі постмодерна. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка*. Філологічні науки. Старобільськ, 2009. № 1 (164). С. 5–12.
2. Біляєва О. В. Електронна реальність в романі В. Гібсона «Віртуальне світло». URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronna-realnist-v-romani-v-gibsona-virtualne-svitlo>
3. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодерн. Київ : Критика, 2005. 264 с.
4. Естес К. Жінки, що біжать з вовками. Жіночий архетип у міфах та легендах. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 464 с. URL : <https://knigogo.com.ua/knigi/zhinky-shho-bizhat-z-vovkami-zhinochyj-arhetyp-u-mifah-ta-legendah/>
5. Когут О. Риси психологізму в постмодерній драмі. *Слово і час*. 2010. № 4. С. 94–102.
6. Лівінська О. В. До свого дому не пізно й опівночі, або архетип дому в українській художній літературі. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2004. № 44. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_44/Livinska.htm

7. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
8. Паранько С. Інтерв'ю з Наталкою Очкур (Шевченко). URL: <http://www.tochka.org.ua/view.php?uid=&view=text&id=588>
9. Позняк Н. Архетип місті і лісу в міфопоетиці М. Ключова та Б-І. Антонича. *Ритуально-міфологічний підхід до інтерпретації тексту*. Київ : Інститут змісту і методів навчання, 1998. С. 176–186.
10. Таран Л. Жіноча роль. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. 128 с.
11. Шевченко Н. Містичний вальс. Київ: Нора-Друк, 2008. 368 с.

REFERENCES

1. Andrianova N. S. Virtualnyi dyskurs v kulturi postmoderna [Virtual discourse in postmodern culture]. *Luhansk National University named after T. Shevchenko*. Starobilsk, 2009. № 1 (164). Pp. 5–12. [in Ukrainian].
2. Biliaieva O. V. Elektronna realnist v romani V. Hibsona “Virtualne svitlo” [Electronic reality in V. Gibson’s novel “Virtual Light”]. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronna-realnist-v-romani-v-gibsona-virtualne-svitlo/viewer> [in Ukrainian].
3. Hundorova T. Pisljachornobylska biblioteka : Ukrainyskiy literaturnyi postmodern [Post-Chernobyl library: Ukrainian literary postmodern]. Kyiv : Krytyka, 2005. 264 p. [in Ukrainian].
4. Estes K. Zhinky, shcho bizhat z vovkamy. Zhinochy arkhetyp u mifakh ta lehendakh [Women Who Run with the Wolves. Female archetype in myths and legends]. Kyiv : Yakaboo Publishing, 2019. 464 p. URL : <https://knigogo.com.ua/knigi/zhinky-shho-bizhat-z-vovkamy-zhinochyj-arkhetyp-u-mifah-ta-legendah/> [in Ukrainian].
5. Kohut O. Features of psychologism in postmodern drama [Features of psychologism in postmodern drama]. *Word and time*. 2010. № 4. Pp. 94–102. [in Ukrainian].
6. Livinska O. V. Do svoho domu ne pizno y opivnochi, abo arkhetyp domu v ukrainskii khudozhnii literaturi. [It’s not too late to get home at midnight, or the archetype of home in Ukrainian fiction]. *Multiverse. Philosophical almanac*. Kyiv: Tsentr dukhovnoi kultury, 2004. № 44. URL : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_44/Livinska.htm [in Ukrainian].
7. Literaturoznavchy slovnyk-dovidnyk [Literary dictionary-reference] / [za red. R. T. Hromiaka, Yu. I. Kovaliva, V. I. Teremka]. Kyiv : VTs “Akademiia”, 2007. 752 p. [in Ukrainian].
8. Paranko S. Interviu z Natalkoiu Ochkur (Shevchenko) [Interview with Natalka Ochkur (Shevchenko)] URL: <http://www.tochka.org.ua/view.php?uid=&view=text&id=588> [in Ukrainian].
9. Pozniak N. Arkhetyp misti i lisu v mifopoetytsi M. Kliuieva ta B – I. Antonycha [The archetype of the city and the forest in the mythopoetics of M. Klyuev and B-I. Antonych]. *Ritual-mythological approach to text interpretation*. Kyiv : Instytut zmistu i metodiv navchannia, 1998. Pp. 176–186. [in Ukrainian].
10. Taran L. Zhinocha rol [Female role]. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko “Osnovy”, 2007. 128 p. [in Ukrainian].
11. Shevchenko N. Mistychnyi vals [The mystical waltz]. Kyiv: Nora-Druk, 2008. 368 p. [in Ukrainian].